

Bewerkt door:

Tilly Hesselink-Van der Riet

J.H. (Jan) Wigger †

H.B. (Huub) Slot

*De Hof Oldenzaal ten
tijde van Keizer Karel V
en onder de Spaanse bezetting
van Oldenzaal*

Bijlage: Opmeting landerijen van de Proosdijhof te Oldenzaal 1750

STICHTING DE TWENTSE KRANS • 2020

Ten tijde van Keizer Karel V

De Hof Oldenzaal, zijn goederen en bewoners vanaf 1528,
1546-1554

Bewoning in de stad Oldenzaal op hofpercelen in 1493, 1601,
1616 en 2018

Ten tijde van de Spaanse bezetting van Oldenzaal 1611-1621

Een commissaris/rekenmeester, rekeningen van een raadsheer/ drost,
rentmeesters voor de goederen van de Hof Oldenzaal en het Huis en
de Hof Lage

De huur van een Raadkamer in het St. Agnesconvent te Oldenzaal

Bijlage: Landerijen van de Proosdijhof te Oldenzaal 1750

Bewerkt door:

Tilly Hesselink-Van der Riet

J. H. (Jan) Wigger †

H. B. (Huub) Slot

VOORWOORD

De afgelopen jaren is zowel onder vrijwilligers als onder professionele onderzoekers een toenemende interesse in de geschiedenis van Twente zichtbaar. Het is een bekend gegeven dat veel mensen in de loop van hun leven steeds meer belangstelling krijgen voor de historische wortels van hun eigen familie, huis, dorp of stad en streek. Maar in Twente lijkt die belangstelling zelfs nog groter dan in veel andere streken van ons land. Zowel binnen heemkundeverenigingen, oudheidkamers en lokale werkgroepen als door individueel opererende liefhebbers is een levendige onderzoekspraktijk zichtbaar die alleen maar lijkt toe te nemen. Belangrijke organisaties en netwerken zoals de Oudheidkamer Twente, de Twentse Historische Salon en de Stichting De Twentse Krans leiden een bloeiend bestaan. En hoewel de Technische Universiteit Twente traditioneel geen historische onderzoeksdoelstellingen en vakgroepen kent, zien we de laatste jaren ook onder professionele wetenschappers binnen en buiten Twente een duidelijke opleving in het historisch onderzoek.

Goed onderbouwde historische analyses kunnen niet zonder gedegen onderzoek van historische archiefbronnen. Weinig activiteiten brengen een onderzoeker immers zo dicht bij het verleden als het directe contact met handgeschreven brieven, dagboeken, oorkonden, kasboeken, manuscriptkaarten en andere archivalia. In de afgelopen decennia hebben vrijwel alle archieforganisaties in ons land grote vooruitgang geboekt op het terrein van de digitale ontsluiting van belangrijke historische bronnen. Dat neemt niet weg dat er nog een minstens zo grote categorie van archivalia is die al eeuwenlang wacht op een geïnteresseerde die deze bronnen ontdekt, bestudeert en onder de aandacht brengt van een bredere groep van gebruikers en geïnteresseerden. Veel bronnen zijn ook moeilijk toegankelijk, omdat ze geschreven zijn in handschriften die niet voor iedere willekeurige onderzoeker direct leesbaar zijn of waarvan het transcriberen ervan een zeer tijdrovende klus is. En wanneer dat wel het geval is, dan dient de vinder vaak ook nog over een breed assortiment aan historische kennis en vaardigheden te beschikken om de bron goed te interpreteren.

Juist die twee randvoorwaarden zijn bij de vervaardiging van de bronnenpublicatie die nu voor u ligt in ruime mate aanwezig geweest. Wie deze unieke meer dan vierhonderd pagina's tellende uitgave openslaat, aan het lezen slaat, en heel langzaam, stukje bij beetje, tot zich door laat dringen wat hierin allemaal verteld wordt over het rijke verleden van Oldenzaal en wijde omgeving, krijgt onmiddellijk grote bewondering voor de initiatiefrijksdom, nauwgezetheid en vooral ook de grote volharding van degenen die deze bundel bezorgd hebben. In de eerste plaats geldt dit voor Tilly Hesselink-Van der Riet die zich met niet aflatend enthousiasme en ijver aan het ontcijferen, transcriberen én duiden van een aantal cruciale Twentse archivalia heeft gezet. Zij heeft hiermee een bewonderenswaardige monnikenarbeid verricht, waarmee recht wordt gedaan aan het al even minutieuze werk van de rentmeesters die de desbetreffende liggers en rekeningen eeuwen geleden hebben opgesteld. Maar laten we daarbij ook het nauwgezette correctiewerk van oud-archivaris Jan Wigger – die tot verdriet van alle betrokkenen kort voor de verschijning van deze publicatie overleed – niet vergeten als ook de waardevolle archeologische passages van Huub Slot achterin deze bundel. Tezamen hebben zij een heel waardevolle historische bronnenpublicatie voor Oldenzaal én Twente vervaardigd.

De meest uitgebreide, en wellicht ook historisch meest waardevolle, bron die in deze uitgave is ontsloten is de zogenaamde '*Ligger van de goederen en bewoners van de Hof Oldenzaal*' die de periode 1528-1554 beslaat. In dit uit meer dan tachtig folio's (dubbele perkamenten bladzijden) bestaande register krijgen we een zeer gedetailleerd overzicht van de boerderijen, landerijen, inkomsten en horigen die destijds tot deze hof behoorden. De Hof van Oldenzaal bestond al vanaf de 8^e eeuw en was aanvankelijk een koninklijk domeingood van de Frankische koning. In later tijd ging dit rijke bezit over op de Bisschop van Utrecht, die het na vele eeuwen van exploitatie uiteindelijk in 1528 diende over te dragen aan Karel V, koning van Spanje. Dat is ook de reden dat vanaf dat jaar een gedetailleerd register werd opgemaakt, omdat de nieuwe machthebber uiteraard een nauwkeurig overzicht wilde van zijn nieuw verkregen bezittingen.

Het register geeft een fascinerend beeld van wat in de zestiende eeuw allemaal onder deze hof viel: naast de centrale hof zelf maar liefst 44 boerderijen, verspreid over elf verschillende marken in de regio. Bij veel erven wordt voorts nauwkeurig aangegeven welke landerijen en rechten ertoe behoorden, zoals moestuinen, akkers, hooilanden, koeweiden, bospercelen, struwelen, heidevelden, als ook de rechten om koeien te weiden in beekdal en broeklanden en varkens te hoeden in het bos. Van veel landerijen worden ook de oude veldnamen genoemd. Heel interessant is ook de keur aan landbouwproducten die de boeren jaarlijks aan de hof in natura dienden te betalen, zoals rogge, gerst, haver, lijnzaad, *manckzaed* (mengsel van haver en zomerrogge of haver en zomergerst), hoenders, eieren en hooi. In de ligger van 1554 wordt bovendien aangegeven hoeveel personen (horigen en vrije lieden) op elk van de 44 boerenerven woonden, waarbij we moeten bedenken dat op veel erven meerdere generaties woonden en ook personeel zoals knechten en meiden meetelde. In totaal ging het om 357 bewoners, wat wil zeggen dat gemiddeld ruim acht personen per erf.

Dit alles is nog maar het topje van de grote ijsberg die deze bronnenuitgave zonder twijfel is. Wanneer we als onderzoekers in de toekomst de rijkdom aan gegevens van deze bron nader gaan duiden, deze nauwkeurig in kaart brengen en ook verbinden met bronnen en methoden uit andere vakgebieden, dan draagt de bundel zonder twijfel bij tot het verkrijgen van een veel scherper beeld van het middeleeuwse platteland en boerenleven rond Oldenzaal dan tot nu toe mogelijk is geweest. Ik wil namens alle onderzoekers van het Twentse land en de Twentse geschiedenis de samenstellers van deze uitgave van harte gelukwensen. Ook wens ik alle toekomstige gebruikers veel inspiratie toe bij het gebruik van de historische informatie die hier ontsloten is.

*Prof.dr.ir. Theo Spek, hoogleraar Landschapsgeschiedenis,
Rijksuniversiteit Groningen*

Inhoud

Voorwoord: *Prof. dr. ir. Theo Spek, hoogleraar Rijksuniversiteit Groningen*

1.	<i>Tilly Hesselink-Van der Riet</i> Inleiding: Samen zich verwonderen over het verleden	6
2.	<i>Tilly Hesselink-Van der Riet</i> Van oppidum Oldensaliense tot Hof Oldenzaal Van Karel de Grote (742-814) tot Albrecht van Oostenrijk 1559-1621	13
3.	<i>Samenvatting: Tilly Hesselink-Van der Riet</i> De burgers uit Oldenzaal en de hofhorige boeren in Twente in de bronnen	25
4.	<i>Transcriptie: Tilly Hesselink-Van der Riet</i> De ligger van de goederen van de Hof Oldenzaal (1554)	45
5.	<i>Tilly Hesselink-Van der Riet</i> Bewoning in de stad Oldenzaal op tijspercelen van de Hof Oldenzaal in 1493, 1602, 1616-1617 en 2018	149
6.	<i>Samenvatting: Tilly Hesselink-Van der Riet</i> De rekeningen in de periode (1610-1621) over Lage Het Twaalfjarig Bestand	193
7.	<i>Samenvatting: Tilly Hesselink-Van der Riet</i> De rekeningen over Twente (1 oktober 1616 - eind september 1620)	200
8.	<i>Transcriptie: Tilly Hesselink-Van der Riet</i> Rekeningen over Twente van een commissaris/rekenmeester rentmeesters en een raadsheer/drost (1610-1621)	229
9.	<i>Transcriptie: Tilly Hesselink-Van der Riet</i> Bijlage: Opmeting van ‘de landerijen, hooy en weyde land gehorende onder den Praabstie te Oldenzaal’ (1750).	281
10.	<i>Tilly Hesselink-Van der Riet</i> Woordenlijst	287
11.	<i>Tilly Hesselink-Van der Riet / (J.H.) Jan Wigger †</i> Verkort geciteerde bronnen en literatuur	290
12.	<i>Tilly Hesselink-Van der Riet</i> a. Historische bijlage <i>Tilly Hesselink-Van der Riet / Huub Slot</i> b. Archeologische bijlage	300 320
13.	<i>Tilly Hesselink-Van der Riet</i> Register op personen, plaatsen en diversen	336
14.	Personalia	420
15.	Beeldmateriaal, tekeningen <i>Diego Semprun Nicolas</i> Bijlage: de Citadel, Colofon	421

Colofon.

Deze publicatie is tot stand gekomen dankzij financiële bijdragen van:

RIDDERSCHAP VAN OVERIJSEL

PRINS BERNHARD
CULTUURFONDS
De kunst van het geven

Prins Bernhard Cultuurfonds Overijssel

Schlichter NVM Makelaars, Oldenzaal
Kerkstraat 9, 7571 EE OLDENZAAL
www.schlichter.nl info@schlichter.nl

Koninklijke Grolsch

C.R.A.M. baron van Voorst tot Voorst

ISBN: 978-94-6323-926-4

Copyright 2020: Stichting De Twentse Krans, p/a Floris Radewijnsstraat 14
NL-7665 AS Albergen

Internet: www.detwentsekrans.com mail: tilly@detwentsekrans.com

Niets van deze uitgave mag worden gereproduceerd zonder schriftelijke
toestemming van de uitgever.

Druk en omslag: BOEKENGILDE, Enschede.

Omslag voorzijde:

Aquarel: Diego Semprun Nicolas

Links: Keizer Karel V landsheer van Overijssel (1528-1554).

In het midden: de H. Plechelmusbasiliek (herbouwd vanaf begin 1139).

Rechts: de aartshertog Albrecht van Oostenrijk (1550-1621).